

WINTER 1990

АНАБАЗИС

Варта Руху — зародок Зброй-
них Сил України

Вшанування пам'яти бійців УПА, с. Бориня
в Карпатах, листопад 1990 року.
(Більше про це — стор. 3, 14)

ANABASIS

АНАБАЗИС

A N A B A S I S

ЗИМА 1990 РІК XI
ч. 4 (42)

Toronto, Canada

Price \$ 3.00

Виходить чотири рази на рік
QUARTERLY

DATE OF ISSUE:

DECEMBER—WINTER 1990

Publisher — VALENTYN MOROZ

**Видає радіо-фундація
Century Fund**

ISSN 0824-3557

Second class mail registration number 5730

Підписані статті висловлюють точку зору автора,
а не редакції.
Надіслані рукописи не повертаються.
Редакція застерігає за собою право скорочувати статті
та виправляти мову.

**Всі права застережені.
Copyright**

Передруки дозволені за поданням джерела

БІЛЬШЕ ПЛЯМИСТИХ ХЛОПЦІВ...

(ВИСТУП НА II-му З'ЇЗДІ РУХУ 28 ЖОВТНЯ 1990 р.)

Дорогі Друзі!

Це для мене — велике свято, історичний момент: можливість виступу на з'їзді Руху. Ще рік тому перший, установчий з'їзд Руху сприймався нами як подія з іншої планети. Про участь у з'їзді таких, як я, ми навіть не мріяли; та й сама можливість з'їзду була під знаком питання. Ще кілька місяців тому підняття синьохжовтого прапора групою молоді коло будинку Київської Міської Ради сприймалося як акт великої громадянської мужності, — а сьогодні наші національні кольори бують і коло міськради, і тут, над палацом «Україна», і по всьому місті.

Можна було б і далі продовжувати в цьому ключі, бо все сьогодні в українській дійсності переломне, історичне, казкове. Але я хочу перейти на практичну, тверезу прозу.

Я — історик.

І я знаю, що в 1917—20 роках ми програли тому, що перший, **романтичний** етап нашої революції надто затягнувся. Приклад: у кінці 1918 року Поляки були мілітарно слабшими від нас. Та через рік вони вже мали 700-тисячну армію, — а ми все ще балакали.

Чи не повторюється подібне й тепер?

Верховна Рада прийняла закон про збройні сили України. Такими словами не бавляться. Їх або взагалі не вимовляють, коли ще не визрів час; або, коли вже вимовили — то негайно беруться до діла. Все, про що говорилося тут, на з'їзді — важливе. Але існує таке поняття, як **пріоритети**. Багато що сподобалось мені з побаченого і почутого на з'їзді. Але найбільше мені сподобались **плямисті хlopці**, яких ми бачимо і всередині палацу «Україна» і назовні. Це — **Варта Руху** в плямистій уніформі десантників.

Варта Руху... То — перша реальна формaciя української самооборони. Груп з такою тенденцією вже багато в Україні. Але всі вони покищо лише говорять. Варта Руху — це перша реальна сила. Плямисті хlopці показали себе дуже професійно коло Софійського Собору, де вчора й сьогодні кипить протистояння між українськими людьми і чужими чинниками, які проти нашої волі ввели чужого, московського Патріярха в нашу святиню.

І коли б їх, плямистих хlopців з Варти Руху, була не сотня, що прибула зі Львова, і не (приблизно) тисяча на цілій Львівщині, а десять тисяч в самому Києві — ОМОН поводив би себе дуже чемно, а чужий Патріярх навіть не вийшов би з авта. Ситуація показала, що великої філософії тут не треба — просто необхідно творити **реальну** українську силу. Мене турбует той факт, що навіть після того, як наших депутатів відкинули набік, мов дрова, омонівці — навіть після того тут, на з'їзді Руху, продовжувалась **говорильня**. Півдня витратили на дискусію про те, як правильно писати: «зважені слова», чи «виважені слова».

Не тратьмо часу на говорильню! Вступаємо ж у період великої дестабілізації. Коли уже майже в центрі Львова роздягають дівчину, — не щоб згвалтувати, а просто щоб забрати одяг... Коли львівська телевізія питає прохожих на вулиці: «Чи ви хочете мати **приватну зброю** в хаті?» — і велика більшість каже: так, хочемо, бо міліція все менше захищає нас, і перетворюється в ніщо, — в таких умовах спонтанно будуть виникати, як гриби по дощі, групи самооборони. Їх виникне багато, і вони будуть абсолютно неконтрольованими.

Отже, необхідно створити **єдиний всеукраїнський центр самооборони**.

Як? Іде?

На Українському Військовому З'їзді. Лише на всенаціональному військовому форумі може створитись такий центр.

І тому я закінчує свій виступ словами:

до зустрічі на Всеукраїнському Військовому З'їзді!

**Усім добрим людям, які започаткували Фонд Століття
— щире спасибі! Чекаємо нових пожертв!**

ВАЛЕНТИН МОРОЗ

НАЦІЯ І НАЦІОНАЛІЗМ

Молоді люди в Києві сказали мені минулого літа: «Чи не могли б Ви написати на 30-40 сторінок щось таке, як «Самостійна Україна» Міхновського, але для сучасної людини?». Я тоді пояснив собі цю зацікавленість належністю молодих людей до однієї з радикальних націоналістичних організацій. Але кілька місяців згодом молода журналістка (уже не в приватній розмові, а в офіційному інтерв'ю) знову запитала мене: «Чи правда, що Ви прихильник інтегрального націоналізму?»

І тоді я зрозумів, що ця спрагненість за націоналізмом є одним з головними симптомами часу.

Мусимо покласти на стіл сучасну теорію національного питання. Якщо їх буде кілька, на вибір — тим краще. Інтуїція часу вибере ту, яка звучить в унісон з епохою. Так 30-ті роки вибрали «Націоналізм» Донцова.

Я пропоную один з варіантів.

Подаємо тут першу частину: «Традиційний (лінгвістичний) націоналізм». Вона була прочитана як лекція в Гарвардському університеті 1979 року і надрукована в 1982 році. Другу частину («Екологічний (органічний) націоналізм») читач знайде в наступному числі «Анабазису».

ТРАДИЦІЙНИЙ (ЛІНГВІСТИЧНИЙ) НАЦІОНАЛІЗМ

Всім відомо, що мова є найпершим символом нації. Коли говорять про націю, перш за все мають на увазі мову. Так з найдавніших часів. У першому історичному документі, «Повісті временних

літ», перераховано слов'янські племена і сказано, що назви різні, але то все «один язык» — слов'янський. Мається на увазі, що етнічна спільнота перш за все ідентифікується з мовою, з мовним чинником. І то

скрізь, буквально у всьому. Пригадаймо Стефаника, коли до батька Стефаника приїздять з Буковини біженці, які хочуть утікати перед військом, а він їм відраджує, каже, що на чужій землі загубляться — «як увійдете в чужий язык». Чужа нація — це для нього перш за все чужа мова. Так, це найвидиміша ознака, перша ознака, яка кидається в очі: мова. І це не лише спосіб порозуміння, це не лише технічний засіб. Це код більш глибинний, психологічний і містичний, який об'єднує націю. Мова — це не просто засіб спілкування. Сума слів, поєднання слів виробляє таку містичну атмосферу, яку може зрозуміти тільки носій тієї мови, який нею розмовляє. Я радий, що я відчуваю польську мову і польськість. То не легко відчути. Я німецькою мовою майже все розумію, але досі не **відчуваю** поезії німецької мови, скільки не стаюся. Так, мова носить у собі щось глибоке і містичне. І то було помічене давно, в ті часи, коли логіка і раціоналізм не грали жодної ролі, коли люди більше переживали, мали живе переживання, аніж раціоналізували над ним і виробляли рефлексії. Перші слова Біблії: «На початку було Слово, а Слово було Бог». Під Словом мають на увазі грецьке Логос, т.т. думка, ідея, дух. Все те об'єднується в понятті «Слово». Значить, слову, мові надається дуже багато компонентів і значень. Дійсно, значення мови в національному житті універсальне. Але часом цей універсалізм дає зворотний ефект, негативний. І про це я сьогодні хочу говорити.

Відома теза Ушинського з минулого сторіччя: «Нема мови — нема народу. Зника мова — зник народ». Цю тезу повторювали в різних варіантах Щоголів, Костомарів. У Щоголова, наприклад, є теж такі слова, що коли витримає, збережеться українська мова, то збережеться українська нація. Справа в тому, що ця формула мала завжди демобілізуючий і деморалізуючий зміст. Мова — це таке, що найлегше можна асимілювати. І якщо прирівняти націю до мови, сказати, що з мовою асиміляцією приходить національна — в такому випадку для багатьох націй не залишається жодного шансу. Про те буде мова пізніше.

Але перш за все я хочу спитати: Чи дійсно **нація рівнозначна мові?** Чи дійсно мова є найголовнішою ознакою і найголовнішим критерієм в етнічному пізнанні? Тут, мабуть, маємо справу з незнанням історії в Ушинського, і в інших, з незнанням глибиннішої, духовної історії. Російська імперія завжди грішила тим, що всі явища, в тому числі історію, брала дуже поверхово. Цікаво, що в російській історії завжди дуже цікавились економічними питаннями на першому плані, але вони практично не знають, що таке **духовий ренесанс**. Гуманізму ніколи не було в Росії, вони просто того не відчули.

Вдаємося спочатку до прикладів. Наведемо мозаїку прикладів, а тоді буде викристалізовуватись якася концепція. Ми знаємо, що Жиди з того часу, як вийшли в діаспору, багато разів змінювали мову. Через три століття Біблію вже треба було перекладати, бо ті Жиди, які жили в Олександрії, в Корінті,

в усіх грецьких містах Середземномор'я, говорили вже по-грецьки, івриту не розуміли. Через сторіч вони стали говорити латинською мовою. Пізніше це була еспанська мова, французька. Пізніше це була мова, яка перетворилася в ідіш, такий своєрідний діялекст, який пізніше Жидами з Німеччини був перенесений на Україну і який там у рештках є і сьогодні. Цікаво, що пізніше Жиди принесли у Сальоніки в Греції і взагалі Балкані староєспанську мову. І еспанські лінгвісти досі їздять на Балкан, щоб вивчати свою стару мову. Як бачимо, нація і мова зовсім не є ідентичні. Жиди пережили багато разів цю зміну мови. А крім того, ми не знаємо ще старої історії цього питання. Під час двох вавилонських полонів Жиди, мабуть, теж змінювали мову. Просто ми про це не знаємо докладно — тоді не було лінгвістів. Знаємо тільки, що у часи Христа в Палестині, так як і в усій Сирії, більше говорили арамейською мовою. Це був не іврит. Значить, була така *lingua franca*, зрозуміла для всіх жителів, в тому числі Жидів. Здається, що і тоді іврит уже був домашньою мовою, не дуже то вживаною навіть у жидівському середовищі.

Чи дійсно одна нація — одна мова, чи ця форма дійсна? Ми знаємо сербів і хорватів, які мають одну літературну мову, лише роблять тепер спроби роз'єднати їх. Так, дві нації, але одна мова. Кажуть, що тут грає роль фактор релігійний. Хорвати — католики. Але є серби-католики і хорвати-православні. Все одно вони знають, хто вони. Значить, нація лежить десь глибше. Є якийсь чинник, визначаючий націю, який ховається не в мові і не в релігії, а в чомусь глибшому. Ми маємо таке цікаве явище, як ірландський світ. І в Ірландців існує діаспора. В самій Ірландії, не зважаючи на те, що вони мають самостійність, дві третини населення розмовляє покищо по-англійському. Правда, там є мовний ренесанс. Поети пишуть тепер майже всі вже мовою *Gaelic*; це поворот. Але в ірландській масі це ще не дуже змінилось. Там ще повне засилля англійської мови. Хоч число тих, які знають гельську мову, все більше зростає. Цікаво, що один кореспондент-ірландець (правда, американський), дуже гарно співав ірландські пісні, але коли я сказав йому, щоб він у мові гельській щось заспівав, то він задумався і трохи посмутнів, що не знає своєї мови. Так цікаво вийшло, що Ірландці боролись віками за самостійність, а в той час асимілювались мовно. Значить, асиміляція мовна і асиміляція національна — не одне і те саме. Свідомість національна росла. В той же час вони переходили на англійську мову ітратили свою. В північній Ірландії (ви знаєте, яка там ситуація в Олстери) практично все населення розмовляє по-англійськи за незначними винятками. Значить, і тут, як бачимо, стала асиміляція лінгвістична, але не наступила асиміляція етнічна. Правда, не можемо сказати, що завжди так бувало. Бували випадки, коли асиміляція мовна означала разом з тим асиміляцію національну. Але було так не завжди.

Візьмім Шотляндію. Там цікава ситуація. €

нація, яка тверезо, чітко усвідомляє, що вона окрема нація з окремою ментальністю, навіть з почуттям окремої, специфічної гордості, якою вищоти від Англосакса — це їм дуже притаманне. І разом з тим англійська мова панує майже повністю. Є невеличка група людей у горах на заході Шотландії, які розмовляють гельською старою мовою. Там ситуація ще була ускладнена тим, що в південно-східній Шотландії, там, де Единбург, споконвіку була англійська мова, з дуже давніх часів. Пізніше династія гельська, яка була з гір, завоювала південну Шотландію. Так що там була династія гельська, але столиця в тій частині, де панувала англійська мова. І не зважаючи на такий конгломерат, усе ж таки дуже міцне почуття єдиної шотландської нації.

Далі наведемо такий приклад: Грузія. Хто був у Грузії, знає, яке там міцне національне почуття. А там є три мови: справжня грузинська літературна мова є тільки на сході Грузії; вся західня Грузія — це мінгрельська мова; не діялект, а справжня, окрема мова; крім того, в Сванетії, в гірській області є теж своя окрема мова. І цікава в них ситуація лінгвістична. Я питав простого, звичайного грузина-робітника, якою ж мовою він розмовляє. Він каже: «З дружиною по-мінгрельському, з дітьми по-грузинському, щоб в школі добре вчилися». Як бачимо, дуже заплутана ситуація з трьома мовами, проте дуже міцне поняття одної національної принадлежності.

Коли ми говоримо про Жидів, що вони витримали таку кількаразову зміну мови, нам відповідають про їх специфічну релігію, дуже унікальну. Добре. Візьмім тоді Циганів. Цигани — це в них уже традиція — приймають автоматично релігію того народу, серед якого живуть. У них є якісь свої глибші ментальні, духові особливості, які вони плекають, а цей обряд просто мусить бути, але не має значення — вони це так відчувають. На Балканах Цигани можуть бути і магометани, і християни — залежно, в якій громаді живуть. Значить, щось тут є глибше, ніж віра, мова і інші зовнішні національні прикмети. Цікаво, що Цигани, на відміну від Жидів, віри не мають окремої, але зберегли мови. Це вже не одна циганська мова, це багато циганських мов, проте походять з одного кореня. Але знову ж таки тут ситуація нестандартна. Є Цигани, наприклад, на Закарпатті і в Угорщині, які розмовляють мовою того населення, серед якого живуть. І все одно залишаються міцним окремим етносом, який має почуття своєї окремішності.

Найунікальніший модель, мабуть, — це Дагестан, територія на Кавказі, де живуть 32 мови. Деякі з них дуже маленькі. Це може бути одне село, де є своя мова, і від неї не думають відмовлятися. При чому цікава ситуація: деякі маленькі народи, які начислюють 6-8 тисяч, в останні роки, вже в кінці 60-их років домоглися, щоб у школі було викладання своєю мовою. Так що там у них не асиміляція йде, а навпаки, пробудження. І цікаво, що в Дагестані, при такій масі мов є відчуття, що Дагестан — то одна

спільнота. Назвати її нацією? Трудно назвати нацією. Але вони мають відчуття, що Дагестан — то щось одне, спільне на зразок одного народу.

Я наводжу всі ці приклади, щоб показати, що ця ситуація, це співвідношення «мова і нація» є дуже нестандартне. В різних частинах світу, в різних народів це може бути дуже по-різному. І тут та стара теза, чи то ще стара наукова, академічна, чи потім марксистська, що визначення нації дуже не відповідає всьому цьому різноманітному матеріалові. Значить, мусимо сказати, що нація — це **Щось** з великої літери, **Щось** містичне, яке є в людині, яке є споконвічно в національній душі. Воно може бути в будь-якій формі. Воно може реалізувати себе в будь-яких ознаках. І найперше реалізує себе в тій означі, яка породжує почуття **окремішності**, неподібності до інших. Якщо релігія є спільна для всіх націй (як в Європі єдина християнська релігія), тоді нація не бере цієї ознаки як головної у творенні себе як етнічної спільноти. Якщо ж релігія відрізняє від інших, тоді релігія стає основним компонентом нації, як це ми бачимо в Жидів. Знову ж таки: якщо мова відрізняє від інших, тоді нація інстинктивно бере її як головну ознаку. Якщо ж це мова, яка не відрізняє від інших, тоді того **Чогось**, щоб зреалізувати його, шукають у всьому іншому. Я розмію, як трудно перенести ці містичні категорії в науку, де логіка є чисто раціональна і вимагає раціональних критеріїв, але тут, коли говоримо про націю, ми ніколи нічого не зрозуміємо, коли схочемо перенести це все на поле логіки.

Колись була така наївна дискусія в кінці 50-х років, коли життя наукове в СРСР збудилось: що ж таке нація? В журналі «Питання філософії» («Вопросы философии») була дискусія: національний характер. І почали дискутувати, що таким-то народам притаманний гумор, таким-то стриманість, в таких-то народів є вроджене почуття поваги до жінки. Але виявилося, що в усіх народів це є. Наприклад, гумор, виявилося, є у всіх народів. Заплутались і не зрозуміли одного: **справа не в тому, в якого є гумор, а в кого нема**. Справа в тому, який гумор. Це невловиме. Український гумор не такий, як англійський. І тут наука безсила. Тут тільки те, що ми можемо сприйняти живим інстинктом, живим почуттям, більше нічим. Це можна тільки відчути. Цього не можна логічно окреслити.

Я вважаю, що націю творять не якісь там окремі історичні обставини. Націю творить **силове поле землі**. Так, те, що в нас є від Бога, духовість наша і загальна вітальна сила, яка є в усьому всесвіті — все це компоненти однієї і тієї ж самої сили. Я вважаю, що нація витворюється там, де є **силове духове поле**. І скільки б цю територію хотісѧ намагався асимілювати, вона завжди відродиться в окрему націю. Я пізніше наведу приклади.

Ми знаємо, що Рим у свій час витворив такий дуже вдалий і цікавий модель, що швидко умів асимілювати підкорені народи. Рим з того почався. Рим почався з невеликого міста, з невеликої території, і

був славний тим, що вмів не просто підкорювати чужі народи і робити їх своїми данниками, а вмів їх духовно і мовно інтегрувати в своє середовище. Навчившись так на прикладі Італії, італійських завойоввань, Рим потім це робив у всьому широкому середземноморському світі. Всі ви знаєте, не гірше від мене, що Еспанія була зроманізована, стала говорити латинською мовою, провінційною, але латинською. Так само Галія, теперішня Франція, так само Дакія, теперішня Румунія. Це дуже скоро було зроманізоване. Римляни вміли посылати туди своїх легіонерів, ветеранів, які заснували колонії; ці колонії ставали центрами життя. (До речі, Москва це саме вміє чудово робити). Ці колонії ставали законодавчими моди. Все навколо населення старалося бути сходим на них. І так дуже скоро поширювалась латинська мова. Але що ж сталося потім? Через кілька сторіч виявилося, що з тієї ж латинської мови, з того величного латинського масиву знову викристалізувались Еспанія, Румунія, Франція, Італія. Одним словом, стара духовість, стара національна душа не була знищена новим мовним чинником. Еспанський характер відродився і в новому мовному матеріалі, в новій стихії, яка була накинута силою. Там, де була Дакія — там відродилася Румунія. Хоч це вже була нова мова, повстала з нового матеріалу, але в ній знову ж таки чудово відродилися ці всі тракійські елементи духові, які були в старій Дакії, в тій мові, якої ми вже не знаємо. От вам чудовий приклад, як мовна асиміляція ще нічого не означає. Пізніше все це знову відроджується і викристалізується.

Коли ми говоримо про національне **Щось**, про той містичний первень, який становить собою націю, то він реалізується в конкретних рисах. Це може бути мова, релігія, може бути професія. Цікавий приклад у цьому відношенні — Кавказ. Взагалі, хто хоче вивчити, відчути, що таке нація, повинен їхати на Кавказ. Там якесь посилене, загострене почуття національної принадлежності і гідності. Цікаво, що Осетини в тих містах, де вони жили на чужині, в Тбілісі і інших середовищах неосетинських, мали свою професію. Це були малярі. Є малий народ в Дагестані — Лакці. Вони скрізь були ювелірами, тобто скоріше різьбярами, які на залізі, сріблі, золоті робили мистецькі речі. Цікаво, що вони скрізь на Кавказі були бродячими ремісниками. Вони могли в інших краях, інших теренах робити речі за місцевими зразками і модами, але було видно, що це зробили вони, що це їх стиль. І вони, мабуть, збереглися завдяки тому, що це була їхня професія і нічия інша. Це було традиційне. Скрізь народ інстинктом шукає чогось такого, якоє такої риси, яка його відрізняє від інших, щоб зберегти свою самобутність. Бо зберегти — це означає в чомусь конкретно зреалізувати, втілити в якомусь видимому аспекті життя. Але мова завжди завершує всю цю будову. Може бути містичне **Щось**, національний спосіб життя, національна психологія, національний спосіб єднання людей, національний спосіб ходити в гості, тримати себе за сто-

лом. Але разом з тим, щоб усе це стало видимим і навіть ясним для самих носіїв даної національної духовості, потрібно, щоб усе це було завершене. Як на церкві завершує всю будівлю хрест, так мова завершує національну будівлю.

Проте мова не була ніколи чимось таким, що є стабільним. Мова завжди перебувала в динамічній рівновазі. Наприклад, на Україні довгий час ті тюрки, які інтегрувались в українське середовище (коли після печенігів на Україну прийшла тюркська орда в південні степи, але щось там їй було дуже незатишно в тих степах, натискували інші, сильніші сусіди, і вони прийшли під зверхність київського князя, були поселені в основному на Роді, на південному кордоні, а спорадично були розселені скрізь по Україні) — дуже довго зберігали свою мову. Пізніше інтегрувалися. Зате інші не до кінця інтегровані. Фактично лемківська мова дуже випадає з загальноукраїнського масиву і ще перебуває в живому процесі інтеграції в український масив. Цікаво, що на Закарпатті лемківський діялект дуже легко відрізнити, бо в нього постійний наголос на передостанньому складі. Цей постійний наголос віходить на захід. Практично долина Латориці — це вже територія, де нема постійного наголосу. Долина ріки Уж — територія, де є постійний наголос, але це вже еволюціонізує, ця риса поступово знищується. Як бачимо, мова, єдина національна мова, завжди перебуває в динаміці, завжди є якісь частини, які ще тільки інтегруються, ще стоять окремо від єдиного мовного потоку.

І тут часто буває явище, яке ми окреслюємо словом **білінвізм** або двомовність. Була війна велика на Україні в шестидесяті роки проти теорії Білодіда про «дві рідні мови». Так, можна говорити про дві мови, але це велика дурниця говорити про дві рідні мови. Ясно, що ця теорія була не результатом наукових досліджень, а просто політичним чинником, який був покликаний привчати Українців до того, що російська мова — теж їхня «рідна» мова. Расул Гамзатов, дагестанський поет, дуже добре в своїй книзі «Мій Дагестан» знайшов формулу: «Один мій товариш розмовляє вже **десятою рідною мовою**». Так, це було підхоплене тоді нами всіма і дуже було до речі. На Україні трудніше було надрукувати таку відповідь Білодідові, але тим дагестанським прикладом ми дуже послуговувались. Рідна мова може бути одна. Якщо Жид на Україні в своїй корчмі цілий день говорив по-українському з відвідувачами і тільки ввечері десь у своїй родині міг сказати два слова по-жидівському, та й то небагато, то це не означає, що рідною мовою в нього була українська. Так само як гід, який іноземців цілий день водить по руках у Римі, все одно має рідну мову італійську, а не англійську. Але двомовність — це явище реальне і більш поширене, ніж ми думаємо.

Завжди була на різних теренах своєрідна *lingua franca*. Лінгвісти знають краще від мене, що це таке. В Середземномор'ї перед того людю, який плавав багато, в середні віки виробилась цікава мова —

«L. Franca» — тому що Араби і жителі Сходу всіх європейців називали «франками». Найбільше там було італійських слів, були там грецькі слова, була маса арабських слів і інших. Цю мову розуміли у всіх портах Середземного моря люди, які подорожували по різних країнах. Така *lingua franca* бувала не тільки в Середземному морі. І часом для народу витворилася така ситуація, що була своя мова для «домашнього вжитку», і була *lingua franca* для спілкування з усіма іншими, чужинцями, з якими приходилось дуже багато спілкуватись. Наприклад, в тому ж Дагестані в минулому сторіччі була така мовна ситуація: кожний народ, маленький чи більший, мав свою мову. Але всі знали якусь тюркську мову, бо тюркською можна було порозумітись і з Азербайджанцями, і з Татарами на північному Кавказі, і з Турками. Знати тюркську мову — це означало мати дорогу в широкий світ. Пізніше, після російського завоювання таку ж роль почала грati російська мова. Часом витворюється враження, що ця *lingua franca* заступить рідну мову. Але це не завжди спроваджується. Наприклад, у кавказьких народів. Так, мабуть, у минулому сторіччі було таке враження, що вони перейдуть на тюркські мови. Проте ситуація змінилась, прийшла Росія, тюркської мови там більше ніхто не знає, крім тих, для кого вона є рідною.

І от я знову підхожу до цього питання: чи **цінити націю і цінити мову — це тотожне?** Цікавий приклад того ж Дагестану. Не виключена така можливість, цілком можливий такий варіант, коли Дагестан цілій стане говорити по-російському, бо для того, щоб порозуміватись між собою, вони давно вживають російської мови. Але чи означає це, що Дагестан буде асимільований Росією? Ні в якому разі. Я гадаю, що скоріше, навпаки, цей чинник буде грati для них позитивну роль, бо вони нарешті будуть мати скристалізовану націю з єдиною мовою. Це вже не буде російська мова, бо і ця російська мова, якою розмовляють у Дагестані, вже не є російською. Це є такий варіант, як та німецька мова, якою розмовляли Жиди. Це окрема мова, їдіш, яка потім була оформлена в літературну мову. Правда, тепер вона не грає жодної ролі, бо вони мають уже свою споконвічну мову, іврит. А проте в Ізраїлі й досі є велика література мовою їдіш, і Нобелівським лавреатом у цьому році став Зінгер, жидівський письменник, який пише все ж таки не івритом, а тією європейською жидівською мовою.

До чого я закликаю? Потрібно цінити мову. Мова — це великий скарб, це дійсно код, яким ми можемо не тільки спілкуватись, щоб розуміти один одного, але якого ми мусимо вживати для того, щоб відчути свою українську спільність. Так, мову треба цінити, але не треба робити це головним чинником у національному житті, бо тоді ми стаємо дуже вразливі, тоді ми робимо головним те, що найлегше зруйнувати. Дійсно, асиміляторові мову зруйнувати легше, ніж що-небудь інше. І якщо б дійсно мова і нація були одне і те саме, то асимілятори мали б

дуже легкий хліб. Але це не так. **Нація — це значно глибше, ніж мова.** І ми будемо сильніші тоді, коли будемо знати, що в нас є глибоке коріння. Мова — це тільки вершечок. Не знаю, чи в Америці росте хрін. Але на Україні, якщо його в городі хочуть знищити, це майже неможливе. Його можна викупувати і викупувати, все одно корінь буде дуже глибоко. Нація — це таке коріння, а мова — те, що росте зверху, яке легше знищити, зрубати. Але цим нація не знищується.

Я хочу також сказати тут про живий, аспект свідомого в національному і мовному будівництві. Так, я говорив про те, що **нація — то силове поле.** Але роля свідомого чинника, волюнтаристського, того, чого хоче людина, роля **«Хочу»** з великої літери є дуже великою. Ми маємо завжди — це природне для людини — онтологічне розуміння речей: що те, що є, є незалежно від мого бажання. Це неправда. Коли людина про щось починає думати, щось робити, чогось хотіти, вона створює своєрідне **силове поле**, силовий чинник, який впливає на інших. І створити націю, збудувати націю — це означає створити **суму великих «Хочу», великих волюнтаристських потуг**, достатню для того, щоб перемогти все інше. Чи була якась історична неминучість, щоб Ізраїль відновився? Жиди були розкидані по цілій землі. Тут справа вирішилась дуже просто: була достатня сума **хотінь** для того, щоб повернутися на землю Палестини і відбудувати жидівську державу. Ця сума була достатня — значить, нація була відбудована.

Хибою шестидесятих років на Україні було те, що найбільше говорили про мову, найбільше про це було дискусій. Коли протестували, то з приводу того, що українська мова на Україні в пригнобленому станові. Все це було дуже добре, але недоліком було те, що все починалось і закінчувалось мовою, що не було твердого розуміння ще, що нація не вичерпується мовою, що це **значно глибше.** Цікавий парадокс: половина українських дисидентів і в шестидесяті роки розмовляла, і тепер розмовляє російською мовою. Так, це люди, які відбудовують Україну, але які виховані в російській школі, які на вулиці і вдома звикли говорити по-російському.

Тезу, з якої я почав, тепер хочу розвинути. Дійсно, в Українця у Харкові, який знає тезу Ушинського, що «німа мови — німа нації», породжує вона почуття капітуляції, почуття, що українська справа пропала. Дійсно, в Харкові української мови дуже мало, там усього три українські школи із більше ніж сотні шкіл. Але якщо він буде знати, що нація мовою не вичерпується, що нація — це **Щось**, багато, багато глибше, коли він буде знати цю історичну проблематику, тоді в нього не буде шоку від того факту, що в Харкові майже німа української мови. Це буде в нього додаткова зброя, якої ніхто в нього з рук не виб'є, коли він розуміє, що нація — це далеко глибше, це підсвідоме, те, що в його душі є і незалежно від його хотіння ніяк не може зникнути. Крім того, важливий ще такий фактор: коли ми говоримо Укра-

їнцеві, який розмовляє по-російському чи по-англійському, цю тезу — «якщо ти не знаєш мови, ти не Українець», — то ми просто породжуємо в нього знову ж таки почуття нижчевартості, ми знеохочуємо його до української справи. Так що під усіма оглядами ця теза є руйнуюча. Вона придумана з добрим наміром, щоб показати людям, який це скарб — Рідна мова, але разом з тим вона практично грає ролю шкідливу.

Я сказав на початку про «лінгвістичне засилля», тому що це так дійсно було. Минуле сторіччя з його позитивістичним підходом бачило тільки мову нації і більше нічого. Не бачило того цілого комплексу біопсихологічних, етнопсихологічних моментів, які визначають націю. Все зводили до мови. Це було справжнє лінгвістичне засилля. І цікаво, що наука про націю, етнологія давно пішла вперед. Вже ніхто не звертає уваги на антропологію, на вимірювання черепів і носів. Всі знають, що нація — це **психіка**, а не зовнішній вигляд. А в питанні мовного будівництва, національної теорії в Українців досі панує цей старий лінгвістичний принцип. Дійсно, мовне засилля. І цей лінгвістичний підхід у минулому зіграв нам дуже негативну роль. Якби ми знали, що лінгвістична спільнота значить не так багато, то ми могли б відразу розбити багато спекуляцій з боку Москалів і Поляків. Нам твердили досить довгі роки про якусь там «спільну колиску трьох братніх народів» — українського, російського і білоруського. Поляки з свого боку висували теорію з легенди про «трьох братів» — Леха, Чеха і Руса, які нібито теж були початком трьох народів. Якби ми сказали їм з самого початку, що мовна спільність — це не визначальний фактор, це може бути чисто випадковий фактор, ми вибили б з-під ніг ґрунт для цих спекуляцій. Наприклад, в Англії населення говорить по-англійському і на Ямайці населення говорить по-англійському, але ж це зовсім не тільки різні нації, це різні раси, різні культури, різні ментальності, які між собою крім мови не мають нічого спільного. І добре, що це в нас на очах відбулося, уже в новій історії, коли населення Ямайки стало говорити по-англійському. Чисто випадковий фактор. Так само, як на Реюньйоні таке саме населення чорної раси розмовляє французькою мовою. Але якби ми цього не знали, знову були б спекуляції про якесь «спільне походження». Якщо говорити про Українців, Москалів і Білорусів — це абсолютно три різні нації. Досить прочитати Костомарова «Две русские народности» — «дві руські народності», як стає ясним, що це зовсім абсолютно інші духовості. Українська нація зформувалась з тих елементів і первів, які споконвіку були в Причорномор'ї. Російська нація зформувалась в основному з угро-фінського елементу. Субстратом, фундаментом білоруської нації є литовський елемент. Просто пізніше слов'янський масив «покрив» це все однією мовою. Але не зважаючи на спільну мову, всі три окремі духовості знову проявилися дуже чітко. Так що цей мовний чинник, мовна близькість просто тільки вводить у блуд, як

це бувало багато разів. І це дало Росії можливість спекулювати дуже довго на слові «слов'яни», на панславізмі, на слов'янській єдності. Так само, як дало це можливість пізніше Польщі спекулювати на тому ж панславізмі. Тільки Польща висувала таку ідею, що Росія не може бути об'єднаним фактором у слов'янстві, бо вона висунута так далеко на схід, в Азію і фактично не є в слов'янському світі. Була ще третя течія в панславізмі. Вона була симпатичною і позитивною, але це окремий елемент. Тоді, коли Чехи боролись проти німецького засилля, вони теж висували на перший план слов'янський фактор. Це було дуже вдале і позитивне, бо якщо брати окремі слов'янські нації в Австрійській імперії, вони були дуже малими, а з'єднаний слов'янський масив складав з себе в Австрійській імперії велику силу. Але це був, підкresлюю, тільки один мотив.

Якщо взяти, наприклад, Слов'ян, підійти не з зовнішньої точки зору, чисто лінгвістичної, а з підставової точки зору, то слово «слов'янин» позбавлене всякої змісту. Тут я не відкриваю Америки. Наприклад, Юрій Липа в своєму «Призначенні Україні» дуже добре сказав, що вся спекуляція на слов'янстві — це не більше, ніж спекуляція. Візьмімо Чеха. Про Чеха казали, що це Німець, який розмовляє по-слов'янському. Не будемо вживати такої різкої формулі, але дійсно, його ментальність багато близчча до Німця, ніж до Москвята. Візьмімо Горвата, який увібрал у себе всю середземноморську культуру. В Далмації люди кілька століть тому розмовляли далматською мовою, близько до італійської, і тільки пізніше були асимільовані сербсько-хорватським мовним масивом. Так що це абсолютно різні люди. Є далеко в Сибірі, на Чукотці, т. зв. **Чуванці**. Це люди, які розмовляють по-російському і згідно з тою класифікацією мали б бути Слов'янами. Але це звичайні Чукчі, звичайний сибірський народ, які були колись мовно засимільовані прийшлими завойовниками-росіянами. Вони абсолютно перебувають у духовій, психологічній площині сибірській, і єдино мова єднає їх із Слов'янами. Так що дійсно смішно говорити про якесь справжнє об'єднання, яке б називалося слов'янським світом. Це абсолютно різні люди, абсолютно різні культури.

Те ж саме можна сказати про тюркські народи. Якути — це тюрки, які живуть далеко в Сибірі і є типово сибірським народом. І Азербайджанці — теж тюрки, розмовляють тюркською мовою, але це типово кавказький народ. Між тими двома народами є велика прірва.

Я гадаю, що ми, Українці, в питанні мовного будівництва повинні брати приклад з Жидів. Так, Жиди дуже цінують свою спадщину і зокрема свою стару мову — вони довели це, відродивши її в Ізраїлі — але вони дуже тверезо підходять до питання мовного будівництва. Жиди не роблять трагедії з того факту, що в Америці чи Канаді жидівський загал не знає івриту. Вони ведуть усе своє життя англійською мовою.

Я ще хочу сказати про те, що Україна крім мови має дуже багато притягальних елементів. Покищо це не зреалізувалося в якомусь виграші для Українців. Покищо ми маємо Україну як колонію. Але в майбутньому це буде наш виграш. Так, Україна завжди була величним магнетом, який притягав чужинців, і було так багато разів, що Україна ставала батьківчиною для чужинців: вони ставали свідомими Українцями, хоч ситуація цьому не сприяла, тому що нація, яка не має самостійності, не дуже може перетягти на свій бік чужинця. Ми знаємо Міцкевича, який казав, що Україна — то джерело поезії, і дійсно мав великий пієтет до України, хоч, звичайно, з точки зору польського патріота. Цікавий був поет на Україні — Кисельов. Він був жидівського походження. І цікава його еволюція. Він починав писати по-російському в Києві. Пізніше лиш він перейшов на українську мову. Але він дуже молодим помер. Збірка його, єдина, яка була випущена, так і називалась: «Стихи. Вірші», тобто російські і українські вірші. І він, коли ще писав по-російському, десь в одному вірші сказав, що, може, найгарніше в світі — це «звуки української мови». Як бачимо, в Україні завжди було багато такого притягального елементу. І мова, можливо, в тому грає не найпершу роль. Той цілий час української дійсності, української благодаті грає в тому, мабуть, найбільшу роль. Це помітив Андрій Первозваний, який казав, що на Київських горах панує особлива благодать. Це помітили подорожувачі з Заходу, що помітив Максим Горський, російський волоцюга, який пройшов Україну. У його новелях, присвячених Україні, — не знаю, чи читав він Андрія Первозванного, — але слово «благодатна Україна»,

слово «благодать» теж зустрічається.

І тим, хто заперечував би мені, казав би, що не варто приижувати мовного чинника в національному будівництві, в національній структурі, я скажу: навіть для того, щоб зміцнити позицію української мови, потрібно бачити Україну не тільки в мові. Бо коли ми будемо бачити глибше коріння, тоді ми не будемо лякатись, не будемо шоковані тим трагічним станом української мови, який тепер бачимо на Україні. Стефаник колись сказав, що «було правдивого є багато не в словах, а там далеко, за словом». Можемо сказати те саме про Україну: України справжньої найбільше не в слові, не в мові, а далеко за мовою, в тих глибинах, куди не досягне жодна русифікація.

І я б хотів цю лекцію про національну чи мовну асиміляцію, про те, яке між ними співвідношення і які більші шанси вижити в цих умовах, закінчити словами з одного твору, який залишився там, у КГБ. Цей уривок, мабуть, найкраще показує мою концепцію в цьому питанні. Там, звертаючись до всякого читача, в тому числі до влади, яка тримала мене в тюрмі, я казав так:

«Жодна русифікація не станеться, — про те забудьте!

Земля між Кубанню й Карпатами, в центрі якої височить Тарасова могила, була і буде Україною. Де гарантія? Так Хочу я і тисячі таких, як я. Нас мало? — Так. Але тих, які носять у собі велике Хочу, ніколи не було багато; а проте в історії завжди реалізувалися їх ідеали.

Десять сильних воль означає більше, ніж десять мільйонів безвольних роботів.

Так було, так буде!»

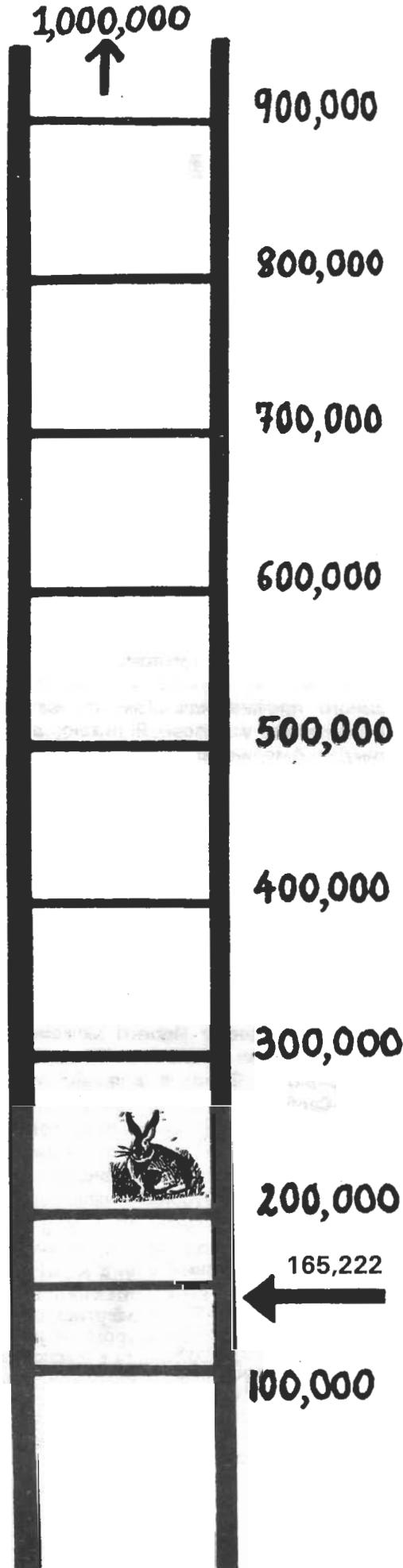
СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ

(від 10 жовтня 1990 до 10 лютого 1991 в дол.)

Л. Воробкевич — 100; Р. Барабаш — 20; Б. Мусій — 25; Й. Похмурський — 30; Е. Яким — 50; Я. Голубицький — 100; А. Грицина — 50; І. Дувало — 200; Л. Чіх — 35; І. Лобай — 20; Н.Н. — 60; Д. Руденська — 20; Д. Винників — 100; Ф. Самохін — 100; М. Загребельна — 20; І. Лозинський — 15; С. Серденко — 75; М. Романюк — 100; М. Гошовська — 20; Б. Стрижовець — 20; С. Стрижовець — 20; М. Ситник — 40; М. Колькін — 50; Ю. Пачовський — 20; С. Штиркало — 25; Б. Мусій — 25; Н.Н. — 40; А. Мудра — 50; Л. Коршун-Федоренко — 20; М. Голод — 20; Р. Шманда — 46; Й. Похмурський — 30; О. Харченко — 50; А. Буляк — 30; П. Копил — 200; М. Латишко — 50; І. Сойю — 20; Г. Біян — 20; М. Дзядик — 50; Д. Марущак — 50; С. Котельний — 20; П. Г. — 50; О. Підгірний — 20; С. Янківський — 200; І. Паркасевич — 50; Goverla Sand & Gravel — 1,000; Н. Шульга — 100; Т. На-

рожняк — 100; Й. Похмурський — 30; Ф. Самохін — 50; М. Наконечний — 10; І. Ганич — 50; О. Бляшків — 100; О. Сидюк — 50; С. татаринів — 10; С. Бень — 50; О. Коченаш — 50; І. Носик — 100; С. Чабан — 25; О. Федейко — 40; М. Барановський — 100; Л. Ліщина — 25; С. Гурко — 50; М. Ганас — 25; С. Крислатий — 25; М. Фішер-Слиж — 50; А. Долинський — 50; М. Кротюк — 50; І. Петрашкевич — 100; А. Буляк — 30; В. Гусак — 25; М. Латишко — 25; А. Дімов — 50; С. Палюх — 50; Д. Куп'як — 36; С. Хом'як — 20; С. Дуда — 20; А. Бачмага — 20; А. Кокот — 20; Л. Пілюк — 100; І. Коберник — 25; І. Огородник — 100 марок; Н. Козій — 20; М. Моцик — 50; Й. Похмурський — 20; Н.Н. — 20; М. Березовська — 50; М. Комісар-Равич — 40; О. Моченко — 25; М. Штогринець — 40; М. Марин — 20; М. Загребельна — 40; П. Грицак — 80; М. Кремінська — 100; І. Войтів — 25; І. Кацюба — 50; А. Степінь — 40.

ДРАБИНА ДО НЕБА

ФОНД СТОЛІТТЯ

В першій мірі дякуємо за пригадку, що треба знову, бодай щорічно, відновити піддержку «Фонду Століття».

В теперішній складній міжнародній ситуації дуже тяжко точно розпізнати правдиві наші національні напрямні. Однаке, аналізуючи те, що Ваші змагання включають підставові наші національні потреби, з приємністю піддержуємо Вашу патріотичну роботу.

З пошаною, —

Константин і Тереза Бень

Пересилаємо чек на \$50.00

ФІНАНСОВИЙ ЗВІТ ФОНДУ СТОЛІТТЯ

В деталях звіт виглядає так:

На балансі 10 жовтня 1990 р.	161,029.01
Пожертви (і реклама) від 10 жовтня 1990 р. до 10 лютого 1991 р. в дол.	6,210.32
Відсотки (інтерес) за цей період	2,824.12
Витрати за цей період	4,841.02
На балансі (кonto й інвестмент) 10 лютого 1991 р.	165,222.43

Чеки висилайте на:

Century Fund

**23 Armadale Ave.
Toronto, Ont. M6S 3W7 Canada**

НА КОНТІ ВЖЕ €

За Фонд Століття

Рада Директорів:

Винників Дарія
Іванчук Іван
Капіцкий Дмитро
Мороз Валентин
Нацюк Павло

ЦІЛЬОВІ ПОЖЕРТВИ — ЩО ЦЕ ТАКЕ?

Дорогий Друже!

Ми високо цінимо Вашу підтримку Фундації Century Fund, і саме тому звертаємося до Вас у даний період.

Період цей — переломний і нелегкий. Не лише для нашого Радіопроекту, але й для всіх інституцій, що спираються на українського жертвовавця. Пожертви різко знизилися, з трьох причин: 1. Економічний спад (рецесія). 2. Масовий наплив родичів з України, що вимагає значних фінансових видатків. 3. Величезна кількість зіброк на потреби України.

Ми не хочемо критикувати ні одну з них. Хочемо лише вимовити одне слово: *пріоритет*. Тобто: є потреби менш важливі, більш важливі й *найважливіші*. Люди наші дезорієнтовані і дають тому, хто найголосніше просить і «найповажніше» виглядає. Якось так вийшло, що найбільше зібрали ті, хто возить на Україну мило, або шило...

Наводимо конкретний факт. У поїзді Львів-Київ я зустрів жінку. В неї є доночка 17-ти літ, закінчує школу. Після Чорнобиля в дочки мусили видалити увесь кишечник; вона вижила чудом.

Людина без кишок...

Все — штучне, пластикове; ясно, скільки потрібно різного причандалля. Так от: мати платить за кожний одноразовий шприц 5 рублів циганам на Krakівському ринку у Львові. Я питаю: де ж ті всі, *літаки-баняки*, що возили горами шприци (і різну іншу медицину) з Америки в Україну? Я сказав матері, що жертвам Чорнобиля послана велика допомога. Вона знає про це. В неї в хаті був навіть Matkівський, лікар з Америки, що займається чорнобильськими справами. Ну й що? Поговорив членкою і поїхав до Нью Йорку. А мати й далі платить по 5 рублів за шприц на Krakівському ринку циганам.

Ім'я матері — Сурсова Катерина, ім'я доночки — Семіоненкова Олена. При бажанні кожен може отримати їх адресу й телефон.

Не заперечуючи нічієї добрих намірів, мусимо сказати: треба щось змінити. Треба робити інакше: давати конкретним людям (та інституціям) через конкретних людей. Будьмо щирими: сипати гроши в якусь загальну касу, яка допомагає Україні якось так *взагалі* — це все одно, що сипати у бочку без дна. Ми знаємо, що маса й далі буде сипати тисячі на ті *літаки-баняки*, хоч уже всі знають, що шприци все одно треба купувати на Krakівському ринку.

Маса є маса.

І тому ми звертаємося до *найсвідоміших*. Ми розуміємо, що в нашему Проекті можемо опертись тільки на *вибраних*, які вміють відрізняти більш важливі справи од менш важливих. Коли в 1986 році пролунав наш заклик до створення незалежного українського радіо й Фундації для цієї мети — це зрозуміли й підтримали одиниці. І от тепер читаємо таке в газеті «Свобода»:

Українська Пресова Агенція (Київ) подала таку інформацію:

Виконавчий комітет Української Міжпартійної Асамблей оприлюднив заяву, у якій наголошується необхідність створення незалежної української радіостанції. Зокрема у заявлі сказано: „Монополія на всі засоби масової інформації в Україні колоніальної адмі-

ністрації УССР, контролюваної комуністами, робить неможливим використання їх для правдивого висвітлення подій, що розгортаються в Україні, для населення України і світової громадськості.

Українська редакція 'Радіо Свобода', фінансована

Конгресом ЗСА, проводячи політику американської Адміністрації, чи інтереси вимагають все більшої підтримки московського імперського уряду, як стабілізуючого фактора в євроазійському регіоні, стоять спиною до національно-визвольних рухів і не може бути рупором наших державницьких стремлінь.

У зв'язку з цим Виконавчий Комітет Української Міжпартійної Асамблей звертається до української громади на рідних землях та в діаспорі з пропозицією створити незалежну українську радіостанцію, яка чітко пропагувала б ідеї української державності.

(Газета «Свобода», Нью Йорк)

До того ж виявляється, що Радіо Канада закривається! І про «Радіо Свобода» (добре воно чи погане) говорять те ж саме. Так чи інакше — ми потребуємо нового, незалежного українського радіо. Повторюємо, заклик до його створення прозвучав ще в 1986 році. Це — *Проект Століття*. І коли б на цей заклик відгукнулась не тисяча-дві щиріх ентузіастів, а вся діаспора — ми вже мали б таку програму! А покищо маємо «Євшан» — скромний 15-хвилинний коментар на релігійній програмі.

У будь-який спрів зробити її — це ще не все. Найголовніше — зробити вчасно. А ми чухались на бенкетах... Чи не краще було почати чотири роки тому те, про що просить Україна тепер? І справа не лише в радіопрограмі. Є й інші потреби, просто таки пекучі. Ось — приклад. Для початку — інформація з газети «За Вільну Україну» (6 листопада 1990 р.):

ОФІРУЮТЬ НА ЧАСОПИС

Фундація «Фонд Століття» (Канада) виділяє 20 тисяч карбованців у фонд часопису «За вільну Україну». Це — п'ять відсотків суми, яка потрібна на придбання паперу для газети на 1991 рік.

Отож, закликаємо ще 19 інституцій чи приватних осіб з української діаспори скористатися нашою ініціативою, і перший національний часопис в Україні зможе нормально функціонувати.

Валентин МОРОЗ,
Президент Фундації «Фонд Століття».

Чому ми вирішили допомогти саме цій газеті? Бо це — перша велика газета українського відродження. Передплата її вже перевищила 400 тисяч. По суті — народжується український *Нью Йорк Таймс!* Але велика проблема — *папір!* Тому ми починаємо практику цільових пожертв. Ви жертвуєте суму на Century Fund, але з вказівкою: на папір для газети «За Вільну Україну».

Другий приклад такої цільової пожертви: *Варта Руху*. Це — реальний початок української армії. Варта Руху почалась у Львові; поступово починає формуватись і в інших областях. (Додаємо матеріал на цю тему — «Більше плямистих хлопців»). Ми вже маємо перші цільові пожертв: і на газету «За Вільну Україну», і на «Плямистих хлопців» — Варту Руху (додаємо список).

Чи реальними є наші оцінки? Чи ми добре прогнозуємо? Що ж, найкращий доказ — стаття «Віщи слова Валентина Мороза», що її також додаємо. Виявилось, що прогноз, зроблений Валентином Морозом ще в 1979 році, повністю здійснився. Виявилось, що тепер домінуючими є в житті України саме ті сили й чинники, про які говорив Валентин Мороз (хоч тоді, в 1979 році, націоналізм вважався «неіснуючим»; модною була лише тенденція «human rights»).

І тепер ми орієнтуємося на ті сили в Україні, що будуть завтра домінуючими (хоч добре знаємо, що тепер модними є ті, хто возить в Україну мило і шило...).

Саме тому ми й звертаємося до тих, кому не вдається замилити очі тим милом — до найбільш свідомих, до вибраних.

Підтримайте нас в нашему поході на Україну, в нашій підтримці реальних українських шансів! *Пам'ятайте:* пожертвувати тисячу доларів — це означає забезпечити 5% паперу для найбільшої української газети;

пожертвувати дві тисячі доларів — це означає, що Варта Руху зможе звільнити на цілий рік одну людину від праці, і ця людина буде повністю віддавати свій час спріві української самооборони.

ЦІЛЬОВІ ПОЖЕРТВИ

НА ГАЗЕТУ «ЗА ВІЛЬНУ УКРАЇНУ»

(В долірах):

Кирило Губарик — 100; Дарія Винників — 100; М. Яворський — 50; Валентина Шевчук — 100; Денис Фастин — 100; Леся Дем'янчук — 100; Михайло Антонішин — 25; М. і М. Загребельні — 100; Микола Дзява — 50; В. і Я. Вергановські — 100; С. і Т. Штиркало — 25; Лідія Вахнянин — 100; Олекса Дідик — 60; Софія Серденко — 100; Н.Н. — 10; Ірина Дувало — 100; Е. Швець — 200; С. Серденко — 100; П.Г. — 50; Е. Артимович-Карпінська — 50; Е. Лобас — 100; Р. Горбачевський — 25; Й. Фуртак — 50; Ю. Химінець — 125; І. Івахів — 100; В. Катинський — 25.

НА ВАРТУ РУХУ

(В доларах):

Кирило Губарик — 100; А. і Е. Москалюк — 100; Дарія Винників — 100; М. Яворський — 50; Валентина Шевчук — 100; Леся Дем'янчук — 100; М. і М. Загребельні — 100; Микола Дзява — 50; Дмитро Штундер — 50; Я. і В. Вергановські — 100; Анастасія Сахно — 50; Лідія Вахнянин — 100; Марія Ситник — 50; Софія Серденко — 100; Марія Максимець — 20; С. Серденко — 100; М. Ситник — 50; Л. Боднарук — 100; І. Дувало — 100; Д. Капіцький — 300; І. Сойко — 50; І. Артимович — 50; А. Гладилович — 20; Л.Лобас — 100; Р. Горбачевський — 25; Й. Фуртак — 50; Ю. Химинець — 125; Р. Суровий — 100; І. Івахів — 100.

ДОПОМОЖЕМО?

Шановний Читачу! Вводимо нову рубрику: «Домоможемо?». Тут буде постійно заклик: допомогти найбільш перспективним і продуктивним українським задумам. Практика показала, що коли жертвують взагалі, у спільну бочку, «на Чорнобиль» — всі ці суми осідають десь у Москві, чи взагалі зникають невідомо де. Тому ми ввели ідею цільових пожертв —

на конкретну справу.

Подаємо нижче два таких заклики: на Варту Руху і від Автокефальної громади села Керелівки. Сіл, де виникають українські автокефальні громади — багато. Але ж Керелівка — одна: це село Шевченка. Варто прислухатись до їхнього голосу і допомогти їм.

РАДІ ДИРЕКТОРІВ ФОНДУ СТОЛІТТЯ

Під егідою Львівської країової організації Руху створено громадсько-політичну організацію «ВАРТА РУХУ», яка зареєстрована органами державної влади Львівської області і має статус юридичної особи, власну печатку і рахунок в банку.

Метою Варти Руху є підтримка порядку в акціях, організованих українськими громадськими організаціями та партіями і оборона здобутків українського національно-визвольного руху.

Організація в рівній мірі ставиться з симпатіями до Української Греко-Католицької і Української Автокефальної Православної Церков, допомагає в силу своїх можливостей їхній роботі.

Діяльність Варти Руху не обмежується Львовом чи Львівською областю. Наша організація брала участь у святкуванні 500-ліття Козаччини в Запоріжжю, річниці створення УПА на Волині, неодноразових акціях у Києві, чим заслужила собі не тільки сипатії у прихильників, але й признання у противників, про що свідчать численні публікації у республіканській і всесоюзній пресі.

На сьогоднішній день подано понад 800 заяв з проханням прийняти до організації. Інне число

щоденно зростає. Майже в кожному районі Львівської області створено сотні Варти Руху. Нав'язано контакти з Луцьком, Івано-Франківськом, Тернополем, де також починають утворюватися наші підрозділи.

Але поряд з досягненнями є й великі труднощі. Це стосується найперше матеріального стану організації.

Враховуючи високий патріотизм, жертвеність, бажання допомогти Україні і українському народові в його боротьбі за державність, про що свідчить стільки фактів минулого і сьогодення, ми звертаємося з закликом і проханням до наших братів і сестер у діаспорі допомогти нам фінансово.

За пожертвувані Вами кошти ми зможемо придбати так необхідні нам засоби транспорту, зв'язку, однострої, підручники, оплатити оренду приміщень і спортивних залів.

Тільки спільними зусиллями здобудемо Українську Самостійну Соборну Державу!

Слава Україні!

Комендант Варти Руху — Юрій Криворучко

ДОРОГА ПАНІ ВІРО! ДОРОГИЙ ПАНЕ ВАЛЕНТИНЕ!

Недавно львівські журналісти Кость Чавага та Євген Возняк привозили до нас у село для перегляду

фільм (відео) «Жнива розпачу». Ми в захваті від мобільності галичан і вчимося в них. Щойно вони

довідались про те, що ми беремось зорганізувати громадськість до перегляду відеострічки, як зразу ж — попри дорожні перевитрати, нестачі з бензином — приїхали. Фільм подивилися понад двісті осіб.

Кость мені розповів, що Ви дуже багато працюєте задля України. Мені було втішно, бо я пам'ятаю Вас, пані Віро, пам'ятаю свої припросини на гостину Вам і чоловікові Вашому. Я ж в пору Вашої візити до музею — грішний — приховав сум'яттям своє незнання, хто такий Валентин Мороз, єдино, що чув: засуджений, страждалець. Звиджуєте, пане Валентине, сільським затурканим неофітам, але реальності свавільніші від планів найсміливіших, — дуже заслабла ось уже скоро рік мати (токсикоз щитовидки), а перед цим похоронили бабу Саньку (розвіді баби — то моя єдина в житті національна школа), а ще ж «без сорома казка» (Шевченків вислів) — якесь неперехідне озлиденіння, з якого виборсатись годі, — хоча мова не об цім.

І, нарешті, те, що покликало мене звернутися до Вас, пані Віро, і до Вас, пане Валентине. В нас у селі утворено релігійну громаду УАПЦ. Дуже довго треба оповідати, як важко нам вистоювати сутихи навальних обкідань місцевої влади, свавільніх нальотів священиків Філярелівської церкви, а ще й дилетантських пересудів недійшлих землячків. Але громада — 112 віруючих — стоїть кріпко і якби успіх справи залежав од нашої воєдиності — він був би на нашему боці.

Що ж роблять супротивники? — Мерщій на альтернативу підохотовивши нерозбірливих жіночок, утворюють общину УПЦ (зарах їх там, може, більше двадцяти), влада обіцяє гроші із централізованих фондів, більше — із обласного фонду Тараса Шевченка, мовляв, спромагайтесь на силі і заходжуйтесь — з нашого боку матимете повне сприяння.

Тим часом ми організуємо зустріч селян із священником УАПЦ Петром Бойком, ширимо листівки, двічі, користуючи з депутатських повноважень, виступили по місцевому радіо, насипали могилу і звели восьмиметровий дубовий хрест над убитими голодом 33-го року і провели панаходи (4 листопада отець Петро Бойко і отець Юрій Бойко, з ними кілька хористів з Києва).

Те, як нам доводиться, хай свідчить хоча б той факт, що на вигадану (бо ж ні одна з дат на те не показувала) панаходи над могилою матері Тараса Шевченка (а насправді заради організації своєї общини) до села в один день з'їхалося було дев'ять священиків УПЦ, в тім числі владика з Києва Іонафан, архімандрит з Черкас Іоаков та ін., ну і чільники нашого райвиконкому. Підсумок такого «нашестя» покаже вам одна фраза, яку кинув мені другий секретар райкому: «Ну, ви добилися чого хотіли...» Але ох, як нелегко. Нелегко буде зібрати гроші на храм серед земляків Шевченка, що нині, мабуть, убогіші, ніж за кріпацтва, нелегко буде одвоювати у влади місце під забудову — в центрі, а не на краю села, нелегко буде залишатися простим жіночкам в лоні церкви-матері, але просто неба, коли церква-наймичка зводитиме собі хором.

В нас майже нема церковної літератури. Зайве говорити насільки Святе Письмо рідною мовою згуртувало б, додавало б певності.

Вдаємося до вас із просьбою, — Кость Чавага підказав, що Ви, пане Валентине, маєте стосунок до видань Біблій українською мовою, — може є спосіб, в який ми могли б одержати од вас, дорогі наші люди, хоч дещо із релігійної літератури. Дуже просимо.

Всього вам там щонайкращого, від керелівської громади, —

Сергій Ткаченко

ЩЕ ОДНА ЦІЛЬ!

На Сході все дуже швидко змінюється і розвалюється; московський рубель зникає як реальна вартість. Тому швидко росте потреба в долярах. Уже можна купити час на телевізії й радіо у Львові; кілька редакцій пропонували нам купити сторінку в газеті раз чи два на місяць. Є можливість видавати власний журнал як додаток до газети — і все це означає вплив на півмільйона або й на мільйон

слухачів (читачів).

Усе це можливе — лиш потрібні кошти.

Тому п. Марія Кремінська жертвує перші 100 дол. на цю ціль і закликає інших.

Отже: створімо необхідну суму — а тоді ситуація покаже, що реальніше: купити час, сторінку чи видавати «Анабазис» в українському варіанті, для мільйонного українського читача.

Лист радіослухача зі Львова

Дорогий Ярославе, я часто слухаю Ваши передачі і рішив Вам написати. Вибачте, що пишу по-російськи. Хоч я й Українець, але російську мову знаю краще. Тепер вивчаю українську мову. Після Ваших передач починаєш почувати себе наче

частиною України, і є надія, що українська культура і духовність відродяться.

Мені просто захотілося висловити Вам мою вдячність, як вдячний слухач.

З повагою, —

Яків

(Переклад з російської)

ЧАСТОЧКА НАШОЇ ДУШІ

Цей нарис канадської журналістки-українки сповитий тим серпанком душевним, ліричним і вольовим, який пробуджує щось глибинне й гарне. Така настроєвість будить дух і спонукує до дійової роботи. Виникає таке відчуття, що враження Віри Мороз викличуть відгомін в душах кубанців. Адже побажання добра й повноти людського буття не можуть залишитись без взаємності.

Ми йшли дорогами запорізьких козаків. Рановранці, у вівторок (після двох діб нелегкої дороги), ми досягли берегів Таманського півострова. А звідси — на Краснодар! Було нас шестero. Три хлопці зі Львова, два водії і я — українка з Канади. Ми всі їхали з різною метою. Хто — щоб нав'язати контакти з рухівськими активістами, якщо вони на Кубані є. Другі — щоб зorganізувати обмін українськими учнями між Краснодаром і Львовом. Хто — просто, аби побачити, що таке Кубань. А я? Практична моя мета була — роздати на Кубані тисячу Біблій українською мовою.

Але підсвідомим імпульсом було бажання побачити останній бастіон Запорізьких Козаків, про який я прочитала ще в Торонто, у спогадах малознаного, але знаменитого Василя Іваниса.

Мене з працями Іваниса познайомила одна старенька львів'янка, яка вже давно живе в Торонто. Її чоловік був особистим товаришем Іваниса, і вона багато про нього мені розповідала.

Коли він у гості до них приходив — високий, кремезний навіть у похилому віці, то цілими годинами міг говорити про свою Кубань.

Народився Василь Іванис у 1888 році, в станиці Настасіївській, тоді Темрюцького відділу, на рівнині між річкою Кубанню, Чорним та Озівським морями, на головному шляху з Катеринодара (Краснодара) на Тамань. Батьки були свідомими українськими козаками.

У своїх спогадах «Стежками життя», виданих вже на Заході, він розповідає про своє дитинство в традиційній козацькій сім'ї, про революцію 1917 року і українські визвольні змагання. Іванис став міністром в Кубанському уряді, одна з функцій була — розпорядження Кубанським архівом, який широко використовує у своїх спогадах. Праця його унікальна в українській історіографії, бо висвітлює мало знані сторінки нашої історії.

У мене виникла ідея поїхати на Кубань ще літом цього року, коли в Києві зустріла молодого кубанця з Гарячого Ключа. Після цікавої розмови, головно на тему краснодарських жінок, які в лютому перші спинили мобілізацію своїх синів до совєтської армії, Микола запросив мене в гості до себе на Кубань. Видно, не дуже надіявся, що я таки приїду, хоч я обіцяла, бо потім розповідав, який переполох був у містечку, коли телеграма прийшла з Канади, повідомляючи, що «приїду в кінці жовтня». «До нас навіть зі Львова не дуже приїжджають, а тут — з Канади».

Отже, в кінці жовтня ми вже прибули в Керч львівським ПАЗом, який нас дві доби немилосердно підкидав, і з великим нетерпінням чекали на паром. Перепели на Таманський берег на світанку, і відразу нас зустріли славні кубанські чорноземи. Та села, чи радше станиці — бідні, може, навіть бідніші, ніж в Східній Україні. І така сама атмосфера інертності й тотального господарського розвалу. На заправках бензину ніде не дістати: все сердите, сіре, суворе, нарікають на владу, що довела їх докраю. Іванис описує козацькі станиці на початку століття у повному своєму розквіті і заможності. Переїжджаючи ці самі місця сьогодні, не побачила ні одного знаку минулого добробуту і багатства козаків. Все пропало. Руйна.

По дорозі ми підбирали людей і везли їх до наступного міста чи станиці. Спершу попались жінки, які йшли на роботу. Ми почали з ними розмову, хоч вони не дуже охоче на нас реагували. Питаємо їх: «Звідки ви?» — «З такої-то станиці!» — «Чи розумієте ви українську мову?» — «Так, розуміємо.» — «А хто ви?» — «Ми руські».

Через деякий час з нами вже їхав чоловік літ під шістдесят. Вилищі, очі, густі брови підказували відразу, що це людина козацького коріння. Коли ми почали його розпитувати, хто він, відповів, що він

із запорізьких козаків. Питаємо далі: чи багато таких, як він, залишилося на Кубані, чи пам'ятують своє походження і традиції. На жаль, дуже мало, а то й взагалі забули.

Прибули в Краснодар по обіді, тут нас вже чекав Микола. Відразу повіз на зустріч з художнім керівником кубанського козачого хору Віктором Захарченком.

Захарченко розповів нам трохи про історію свого хору, який сьогодні нараховує 80 відсотків росіян і лише 20 відсотків «хахлів». Репертуар складається наполовину з російських пісень, наполовину з українських. На наше запитання, чи зберігся запорізький дух на Кубані, відповів, що тільки в піснях. На загал, на думку Захарченка, є скоріше всього кубанський патріотизм, який однаково промовляє до колишніх російських лінійців, як і до українських чорноморців. На виході ще запрошує нас на концерт свого хору, обіцяючи, що слізози будуть літись з очей, як почуємо козацький спів... Ми подякували, передали для хору українські Біблії і пішли.

На стінах в будинку висіли кольорові афіші з реклами про концерти кубанського хору. На цих афішах вже нічого українського не видно, — ані в строях... ані в дусі — їх сповнює вже щось інше. Після зустрічі виходимо на вулицю з Миколою і дивимось на Краснодар. Також вже нічого українського не видно — чужа атмосфера панує навколо.

Питаю Миколу, чи інакше в станицях, а він каже, що всюди ситуація тяжка. До 30-х років 740 шкіл на Кубані мали українську мову, а тепер — жодна. Влада забороняє кубанцям передплачувати часописи з України, крім «Радянської жінки», «Перця» і т.п.

З величезним трудом Микола, будучи мічманом в Первомайську, створив Товариство української мови у своїй військовій частині і то переважно для вояків на службі з України. Товариш його пробував заснувати осередок Руху — також з величезними труднощами.

Місцева влада робить все можливе, аби запорожці існували на Кубані лише на сцені, в українських піснях вже великою мірою не українського хору. Мовляв, козаки для сцени годяться, а на вулиці нехай щезнуть...

Але політична активність росте вже на Кубані. Люди почали все більше виходити з партій, незадоволення владою збільшується, але все це розпорощене: покищо слабеньке.

Коли ми верталися з Краснодара на Тамань, сів до нас старший чоловік, який виклав цілу політичну платформу сучасної Кубані. На запитання, чи не бажає якихось змін, відповів: «Та нам все одно. Доки буде горілка і ковбаса, доти все буде спокійно».

Не має вищої мети ця людина, ніж найстись і напитись, а напиваються славно нащадки Запорізької Січі...

Показав нам дядько дорогу до самого міста на Тамані, де стоїть одинокий пам'ятник український на Кубані — станиця Антона Головатого, козацького ватажка. Пам'ятник рідкісної краси, але скований десь в кущах, а довкола «шедеври» соцреалізму, починаючи від бюста Леніна і кінчаючи якимсь цементним обеліском на честь червоної армії.

Біля пам'ятника Леніну — археологічний музей з рідкісними зразками античної Греції і Риму. Нічого козацького нема. Зустріли ми в музеї паню Іру, реставраторку, яка хоч говорила російською мовою, але виявилась великою українською патріоткою. Розповіла, як вже наростила собі ворогів через те, що пробувала щось українське почати на Тамані. Навіть її труну принесли і лишили вночі під дверима як погрозу, що, мовляв, буде з нею, як не покине своєї ідеї. Вже довели до того, що хоче втекти з Кубані. «Я тут як закопана, — заявила пані Іра. — Тут неможливо бути украйдцем — треба віїджати». Те саме, зрештою, повторив і Микола, який збирається невдовзі вертатися на територію теперішньої Української республіки. «Всі ви про нас забули, а ми самі не можемо далі тягнути».

Ситуація загрозлива. Жодної школи, жодної газети чи програми української нема сьогодні на Кубані. На будь-які спроби українізувати чи активізувати населення, місцева влада реагує недвізначенно. Мужність кубанських матерів, які спинили мобілізацію своїх синів в чуже військо, на чужу війну, була проявом козацького духу. Коли ще тільки думали, що робити з справою мобілізації в Україні, ці жінки лягли перед військовими машинами і не дозволили советам забрати їх синів. Але якщо цей дух і проявляється, то він зовсім підсвідомий. А може, покищо підсвідомий. Можна його пробудити на користь нашої справи — я в цьому переконана. Але тільки при умові, що ми самі не забудемо про Кубань, як забували раніше.

Василь Іванис писав про ситуацію 1917 року на Кубані: «Політичне життя на Кубані було на світанку свого розвитку і то лише по містах. Організації російських політичних партій складалися майже виключно з зайшлих людей, приблуд-русифікаторів і не мали ґрунту серед населення. Українські партії цілком не мали ніяких організацій і були представлені лише поодинокими особами, розкиданими по містах і станицях. Таким чином, населення Кубані не мало політично-громадських організацій, що обґрунтували б його бажання, і тому воно відгукувалось на події революції напівсвідомим рухом, окремі моменти якого наважувалися використати представники тієї чи іншої політичної групи. Зайшла російська інтелігенція і її революційна демократія дивилися на Кубань, як на звичайну російську губернію». (Василь Іванис. «Стежками життя», кн. 2, стор. 59).

Вони так само дивляться й зараз. Запорізько-українська спадщина кубанців — то щось таке (в їхньому розумінні), що треба поволі витісняти й зама-

льовувати, хоч і виступати відверто проти цього якось не випадає.

У 1992 році сповнюється 200 років з дня поселення запорожців на Кубані й заснування Кубансько-Чорноморського війська. Місцеве начальство в Краснодарі і районах не хоче навіть чути про цей ювілей і не збирається нічого робити. Отже — мусимо це зробити самі. Мусимо бути готовими до всіля-

ких перешкод. Мусимо організувати в 1992 році такий самий 500-тисячний похід на Кубань, як і на Запоріжжя минулого літа. Море синьохжовтих і малинових козацьких прапорів розтопить лід кубанського Сибіру і пробудить в кубанцеві ту запорізьку душу, яка сьогодні так нам потрібна, бо вона — часточка душі нашої.

(«За Вільну Україну», Львів)

КИЇВ, ЛЕКЦІЯ В ПОЛІТЕХНІЧНОМУ ІНСТИТУТИ

Нарешті! Після 20-річної перерви! Лекція в Київському Політехнічному Інституті, січень 1991 року.

Це вже не просто виступ, — то курс Валентина Мороза «Україна в 20-му сторіччі».

Дуже символічна записка, що друкуємо нижче; її подав слухач з Києва, що був 30 років тому учнем

Валентина Мороза в Борочицькій 8-річній школі на Волині.

Курс історії в Києві — це теж Century Fund; бо саме завдяки Фундації і людям, що її підтримують, можлива діяльність цього типу.

Велике спасибі Вам за те, що всім своїм життям Ви наблизили сьогоднішній день. Міцного Вам здоров'я, довгих років життя!

Колишній Ваш учень, Бондар Василь Микола-

йович.

Колишній учень Борочицької 8-річної школи, закінчив К[иївський] П[олітехнічний] І[нститут]. Інженер-електрик.

ВАЛЕНТИН МОРОЗ У ЛЬВОВІ

Відомий український діяч у боротьбі за громадянські права Валентин Мороз 27 квітня 1979 року був вимінений разом з іншими дисидентами на двох радянських шпигунів і виселений на Захід. Радянська преса тоді замовчувала цей факт на відміну від зарубіжної. Зокрема, західно-німецький часопис «Світ» вмістив інтер'ю з Валентином Морозом, яке через одинадцять років в українському перекладі надрукувала газета «Наше слово».

Нагадаємо, що Валентин Мороз провів у таборах і тюрмах Радянського Союзу 14 років. Народився в Холонові Волинської області, за фахом – історик. Про вищеваведені рядки ми дізналися із «Нашого слова» влітку цього року.

За кілька хвилин до зустрічі високоповажного гостя зі студентами зооветеринарного інституту ми провели коротеньку розмову.

– Пане Мороз, у серпні цього року україномовна газета «Наше слово», яка видається в Польщі, друкує Ваше інтер'ю, опубліковане в західно-німецькому часописі «Світ» з 1979 року. Це були перші дні Вашого перебування на Заході. Чи пригадуєте?..

– Гадається мені оте минуле, яке залишилось вічно зі мною, насамперед тому, що приїхав з однієї планети на іншу. Розпочалася ціла серія інтер'ю, прес-конференцій з боку зарубіжних журналістів. Мушу сказати, що німецька журналістика в ті часи задовольняла мене найбільше, оскільки була фундаментальною. Правда, то були часи лібералізму, коли всі говорили про людські права, але в усякому разі з ними розмовляти мені було цікавіше, ніж з американцями.

– Ще тоді, в 1979 році, Ви говорили, що Радянський Союз знаходиться в положенні літака, який не має палива, але все ще летить силою розгону. Відтоді минуло одинадцять літ,

що можете спрогнозувати сьогодні?

– Вважаю, що мої слова збуваються. Як бачите, ця система вичерпала себе повністю. Не хочу бути пророком, але в історичному аспекті мені, як історику, відається, що цей процес може тривати ще кілька років. Згадаймо 1848 рік, коли Австрійська імперія вже мала розпадатися, проте знайшла ресурси на своє утримання. Це саме трапилося з московською імперією в 1917 році. Але маю тверде переконання, що ця криза є найбільшою в історії Російської імперії.

– Пане Валентине, життя підтвердило слухінство Ваших аргументів щодо міжнародних конфліктів в СРСР. На чому базувалися Ваші передбачення?

– Знаєте, це було неважко передбачити, якщо добре знати історію та мати віру в здоровий глупд. На думку приходять слова Чехова, який, як проіхав через весь Сибір, сказав, що Сибір колись відокремиться від Росії подібно до того, як Америка від Англії. Зрештою, законне та історичне право гагаузів в Молдові на свою самостійність, про яких вперше дізнається світ, для правдивого історика є неминучою реальністю.

– Як оцінюєте цинічну ситуацію в Україні, зокрема на Галичині?

– Мушу Вам сказати, що події в Україні розвиваються не по днях, а по годинах. Маю можливість це бачити особисто, а також чути від своїх друзів. Пригадую, Київ в 60-ті роки виразно був лідером в українському відродженні, правда, недавні політичні процеси, що проходили в Києві, і які, зрештою, дали тривають, говорять самі за себе. Безперечно, що Галичина, в першу чергу завдяки Львову, є тим магнітним центром, що посилає імпульси по всій Україні, і не тільки. Маю надію на активне національне відродження Східної України, адже

Закарпаття, яке було русинським, в 1938 році стало центром українського відродження.

– Останнім часом Україна, як і, зрештою, інші держави, почала пильно пристежатися до ситуації в Німеччині...

– Німеччина може бути нашим реальним партнером за умови, що Україна матиме повноцінну самостійність. Свого часу один англійський журналіст у розмові з Гітлером впевнено сказав: якщо Німеччина заволодіє ресурсами України, то зможе самостійно, без ресурсів світу, воювати тридцять років. Правда, Гітлер вдався до загарбницьких дій щодо українського народу, і замість ресурсів, отримав справжню партизанську війну. Цікавою з цього питання є думка американця Лавінса, який говорить, що німці програли війну не під Сталінградом, а в Києві, оскільки тут підняли замість синьо-жовтого прапора свою свастику.

Щодо україно-німецької перспективи, то безперечно, парламенту України потрібно дуже серйозно замислитися. У моєму уявленні, це мають бути відносини двох мирних величин.

– Пане Мороз, відвітого муши Вам зінатися, що я вражений Вашою думкою про те, що поляки мають намір, в слушну хвилину, захопити Львів (часопис «За вільну Україну», 30 жовтня 1990 р.). Тут з Вами не погоджується відомий історик, політолог і публіцист, спеціаліст з польських питань Богдан Осадчук з Берліна.

– Я знаю з історії, що Франція ніколи не відмовиться від Ельзасу і Лотарингії. Дуже дивно, що сучасні лідери так мало приділяють уваги питанням формування національної української армії. Смуток мене охоплює, що ці процеси йдуть дуже повільно.

Розмову вів
Мар'ян
Лозинський

НЕМА НІЯКИХ Т.ЗВ. ОБ'ЄКТИВНИХ ПЕРЕ- ШКОД ДО ВИВИЩЕН- НЯ Й УТВЕРДЖЕННЯ НАНОВО ВЕЛИКОГО НАРОДУ, ЯКИЙ МАВ ПОРАЗКУ.

ЮРІЙ ЛИПА

УВАГА!

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «АНАБАЗИСУ»!

Річна передплата:

Канада — 14 дол. кан
ЗСА — 12 дол. амер.

Інші країни — 12 дол. амер.

Повітряною поштою — 16 дол. амер.

SUBSCRIPTION FOR 1991

CANADA \$14.00 (Canadian)
UNITED STATES \$12.00 (U.S.)

all others:

BY BOAT \$12.00 (U.S.)
AIR MAIL \$16.00 (U.S.)

Кожний, хто пожертвував 100 дол. і більше річно на Century Fund — отримує «Анабазис» безкоштовно цілий рік.

Кожний, хто пожертвував 50 дол. на Century Fund річно, може отримувати «Анабазис» зі знижкою: 10 кан. дол. на рік, або 8 амер.

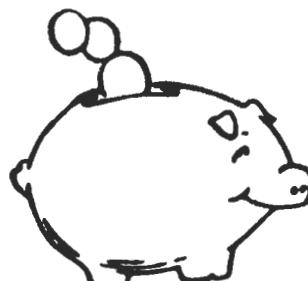
Всю кореспонденцію (лист, чек, пакунок) просимо адресувати на:

VALENTYN MOROZ ANABASIS
23 ARMADALE AVE.
TORONTO, ONT.
M6S 3W7
Canada
Tel.: 416-767-6862

ПОЖЕРТВИ НА ВИДАВНИЧИЙ ФОНД

«АНАБАЗИСУ»

Й. Ікавий — 8; Е. і Р. Лобас — 25; Б. Стрижовець — 6; Г. Степінь — 14; О. Павлович — 13; А. Стрільбіцький — 13; С. Яворський — 6; П. Лапчак — 8; П. Мричка — 11; М. Ковальський — 20; о. М. Злочовський — 38; М. Смалюх — 136; В. Лоян — 8; А. Яворівський — 8; О. Гембатюк — 6; Е. і А. Роздольські — 6; О. Підгірний — 6; В. Ніньовський — 8; Н. Бжеська — 6; М. Загребельна — 6.

ВСІМ ЖЕРТВОДАВЦЯМ — ЩИРА ПОДЯКА!